

Handreiking Bewegingsonderwijs

September 2023

Inleiding

In deze handreiking zetten we een aantal zaken rond voorzieningen en het gebruik van lokalen voor bewegingsonderwijs op een rijtje:

1. Wat zijn de **(minimum-)eisen** met betrekking tot de afmetingen van ruimten voor bewegingsonderwijs?
2. Op welke wijze wordt de **ruimtebehoefte** bepaald?
3. Gaat de wet uit van **lesuren of van klokuren**?
4. Gymnastiek- en **sportvelden bij (VO-)scholen**.
5. **Vergoeding** gymnastiekonderwijs.
6. **Vervoer** naar gymlokalen.
7. Wie is (juridisch) **eigenaar** van een lokaal voor bewegingsonderwijs?
8. **Veiligheid en gezondheid** rond bewegingsonderwijs en -huisvesting.
9. Overige relevante berichtgeving over locaties bewegingsonderwijs.

1. Ruimte-afmetingen

De wettelijke ondergrens voor de afmetingen van een lokaal bewegingsonderwijs wordt geregeld door de wijze waarop dit is vastgelegd in bouwbesluit 2012 en middels de ruimtebehoefte zoals verankerd in de lokale verordening huisvesting onderwijs. Dit laatste is vaak geënt op de modelverordening van de VNG die als 'model' richtlijnen voorstelt die gemeenten in een eigen verordening kunnen overnemen.

a) Bouwbesluit (nieuwbouw):

De minimale vereisten die in 1985 in het staatsblad 515 gepubliceerd werden in Hoofdstuk IV artikel 14 t/m 18, zijn nog terug te lezen als eis in de Aansturingstabel 4.25, specifiek bij [artikel 4.28 lid 1](#) van het Bouwbesluit 2003:

[een] sportfunctie behorend tot een onderwijsfunctie die bedoeld is als een verblijfsruimte voor lichamelijke oefening, dient te voldoen aan een minimale oppervlakte van 252 m² en minimaal 1,8 meter breed en 5 meter hoog te zijn.

(1,8 m minimaal breed staat er echt, hoewel nauwelijks realistisch)

In het huidige Bouwbesluit 2012 zijn deze specifieke eisen nog verder afgezwakt naar resp. 5 m², 1,8 meter breed en 2,6 m hoog. Klik [hier](#) voor meer informatie over Voorschriften uit het oogpunt van bruikbaarheid.

b) Bijlage III (deel D3) van de VNG Model Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs :

D.2. Speellokaal : Een speellokaal heeft een minimum van 90 bruto vierkante meter.

D.3. Lokaal bewegingsonderwijs:

1. De netto vloeroppervlakte van een lokaal bewegingsonderwijs is minstens 252 vierkante meter en de hoogte minstens 5 meter.

2. Een lokaal bewegingsonderwijs bevat minstens twee kleedruimten met een was- of douchegelegenheid.

Minimumeisen versus wensen:

In de praktijk lopen (minimum-)eisen en (-)wensen (richtlijnen) nog wel eens door elkaar.

Het [Kwaliteitskader Huisvesting](#) hanteert als uitgangspunten de richtlijnen van het KVLO. Deze staan beschreven op par. B.8:

a. Gebouw biedt ruimte aan bewegingsonderwijs (of in directe nabijheid conform lokale verordening)

- *Ruimten bewegingsonderwijs voldoen aan normen conform Koninklijke Vereniging voor Lichamelijke Opvoeding (KVLO).*
- *Ruimte voor meerdere sporten (buurtfunctie) heeft conform KVLO minimale zaalmaat 14x22x5,5 m.*
- *Ruimte met enkelzijdig gebruik bewegingsonderwijs heeft afwijkende zaalmaat van 12x 21m.*
- *Zien sporten doet sporten, een sportvoorziening (indien onderdeel PvE) heeft bij voorkeur prominente plek in gebouw.*
- *Ruimte heeft daglichtvoorziening met te openen raamdeel voor spuiventilatie > zie C.1 en C.2.*
- *Een evt. fitnessruimte (indien onderdeel PvE VO) behoeft separatie kleedruimte en extra ventilatie.*
- *Ruimte heeft een eigen ingang (voor verhuur/medegebruik buiten onderwijstijd).*

b. Gebouw PO beschikt (indien onderdeel van PvE) over 'eigen' speellokaal

- *Speellokaal (84m²) heeft bergruimte (6 m²) en vrije hoogte van minimaal 3,5 m.*
- *Speellokaal is (voor bijeenkomsten) te combineren met de aula/ centrale ontmoetingsruimte > zie B.7.*
- *Wanden speellokaal zijn (constructief) geschikt voor ophanging groot spelmateriaal.*

Advies KVLO: [Actueel KVLO:](#)

De netto vloeroppervlakte van een lokaal voor bewegingsonderwijs is minimaal 308 m² en heeft een hoogte van minimaal 5,5 meter. Deze afmeting speelt in op de vernieuwde lesmethoden die in de loop der tijd binnen het bewegingsonderwijs hun intrede hebben gedaan. Zo biedt een dergelijke capaciteit de mogelijkheid dat alle leerlingen gelijktijdig kunnen werken en er in vakken verschillende lesactiviteiten kunnen worden aangeboden. Voor het voortgezet onderwijs wordt aanbevolen om naast deze minimale standaardzalen ook grotere (26 x 14 x 7 meter) en dubbele sportzalen van 22 x 28 x 5.5 à 7 meter te realiseren. Dit vergroot de mogelijkheden voor medegebruik.

De KVLO handboeken Huisvesting bewegingsonderwijs gymlokalen en speellokaal zie hier te downloaden:

[Handboek Huisvesting bewegingsonderwijs gymlokalen \(2019\)](#)

[Handboek Huisvesting bewegingsonderwijs speellokaal \(2021\)](#)

Samenvatting:

- a. Uit voorgaande blijkt dat eisen, normen en richtlijnen in de praktijk erg door elkaar heen lopen. Leidend voor de wettelijke ondergrens is het bouwbesluit: 5 m², 1,8 meter breed en 2,6 m hoog. In de VNG modelverordening staat voor de bekostiging van nieuwe locaties nog minstens 252 m² en een hoogte van minstens 5 meter; 1,8 m breed staat niet expliciet in de verordening. Dit is feitelijk nodig volgens het oude BB van 2003.
- b. Richtlijnen KVLO en KwaliteitsKader Huisvesting kennen geen wettelijke verankering en moeten dus gezien worden als wensen.
- c. Het Kwaliteitskader Huisvesting volgt het KVLO in de aanbevelingen met betrekking tot de beste omvang van een gymzaal voor bewegingsonderwijs. Veel gemeenten stimuleren sport en bewegen én multifunctioneel gebruik van ruimten. Dat ondersteunt de realisatie van een grotere gymzaal bij nieuw te bouwen scholen.

Verder speuren

Interessante artikelen om verder te bekijken zijn o.a. te vinden in de '[kennisbank van kenniscentrum sport & bewegen](#)'. Deze Kennisbank biedt een overzicht van onderzoek, beleid en ervaringen uit de praktijk. De artikelenreeks waarheen hier verwezen wordt bevat praktische informatie over vloeren, afmetingen, wanden, plafonds, akoestiek etc.

Extra informatie over '[inclusie](#)' in relatie met gymnastiekzalen is o.a. te vinden bij de [KLVO](#).

2. Ruimtebehoefte

De ruimtebehoefte van een lokaal bewegingsonderwijs is afhankelijk van het totaal aantal klokuren of lesuren dat in het lokaal bewegingsonderwijs kan worden ingeroosterd. De Ruimtebehoefte in VO verschilt per onderwijssoort. De wijze waarop dit wordt berekend staat onderstaand omschreven:

(Model) Verordening Voorzieningen Huisvesting Onderwijs, Bijlage III, B.2. Lokalen bewegingsonderwijs)

1. De ruimtebehoefte van een lokaal bewegingsonderwijs wordt vastgesteld:
 - a. Voor een school voor **basisonderwijs**, op 1,5 klokuren per week per groep leerlingen van 6 jaar en ouder;
 - b. Voor een school voor **speciaal basisonderwijs** en een school voor **speciaal onderwijs** of **voortgezet speciaal onderwijs**, op 2,25 klokuren per week per groep leerlingen van 6 jaar en ouder, en
 - c. Als het schoolgebouw niet beschikt over een speellokaal, op 3,75 klokuren per week voor de leerlingen van 4 en 5 jaar.
2. Bij een school voor voortgezet onderwijs wordt de ruimtebehoefte bepaald op basis van het aantal lestijden bewegingsonderwijs. Hiervoor geldt als maximum het aantal lesuren dat overeenkomstig aan tabel 1 van het ruimtebehoeftemodel is berekend. Deze berekening is als volgt: $(\text{aantal leerlingen} * 32 * \text{vierkante meter bruto vloeroppervlakte bewegingsonderwijs per leerling}) \div 455$. Voor het leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs wordt een aangepaste formule gehanteerd: $(\text{aantal leerlingen} * 32 * \text{vierkante meter bruto vloeroppervlakte bewegingsonderwijs per leerling}) \div 322$.

Wanneer bestaat er recht op uitbreiding met een gymzaal?

Globaal gezegd: Als er geen mogelijkheden zijn om binnen 1 km (PO) of 2 km (VO) (gemeten langs de kortste voor de leerling voldoende begaanbare en veilige weg) één of meer gymnastiekruimten te gebruiken en er gedurende minstens 15 jaar voor tenminste 20 klokuren BO of 10 groepen (V)SO leerlingen aanwezig zijn, waarvoor het gebruik noodzakelijk is.

Overigens kan een gemeente ook overwegen (bus)vervoer in te zetten. (zie toelichting bij bijlage 1 B.1)

Ruimtebehoeftemodel voortgezet onderwijs:

$\text{Aantal leerlingen} * 32 * \text{vierkante meter bruto vloeroppervlakte bewegingsonderwijs per leerling}) \div 455$

Ruimtebehoeftemodel leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs:

$\text{Aantal leerlingen} * 32 * \text{vierkante meter bruto vloeroppervlakte bewegingsonderwijs per leerling}) \div 322$

3. Lesuren of klokuren

In een [recente Wijzigingswet](#) (ingegaan per 1-4-2022) gaan artikelen 126 en 127 (voorheen 117 en 136) in de WPO over bewegingsonderwijs.

Vanaf het schooljaar 2023-2024 zijn basisscholen verplicht om 2 uren bewegingsonderwijs te geven per groep per week. Dit naar aanleiding van een aangenomen amendement in de Tweede kamer van kamerlid Rudmer Heerema (22-01-2020). De tekst van artikel 126 van de aangepaste WPO spreekt op dit moment van het begrip “uren” en geen “lesuren”. Het verschil in definitie kan oplopen tot aan een verschil van een half uur per groep.

Ten aanzien van het laatste is er in een kamerbrief van 15-07-2022 door de minister duidelijkheid gegeven. De minister geeft daarin het volgende aan: “.. we van scholen verwachten dat zij **twee lesuren bewegingsonderwijs verzorgen. In de praktijk komt dat neer op een minimum van tweemaal 45 minuten per week. Vanzelfsprekend staat het scholen vrij uit eigen beweging meer bewegingsonderwijs aan te bieden.**”

‘Minimaal’ tweemaal 45 minuten per week, omdat er een aanjaagfunctie vanuit gaat.

De gemeenten dienen dus minimaal 2x45 minuten = 90 minuten totaal per groep leerlingen van groep 3-8 beschikbaar te stellen. Het doel is om kinderen meer te laten bewegen, maar wanneer scholen meer willen moeten ze deze ruimte huren.

Klik [hier](#) voor meer informatie.

Zie ook [brochure urennorm bewegingsonderwijs van OCW](#)

4. Gymnastiek-/sportvelden bij scholen

In het verleden kregen VO-scholen ook ruimte om een of meerdere gymvelden te realiseren bij de school. Dit beleid is afgeschaft en VO-scholen kunnen nu gebruik maken van gemeentelijke sportvelden die hierdoor ook rendabeler in gebruik zijn.

(model)Verordening Voorzieningen Huisvesting Onderwijs Bijlage IV deel B, G.1. Huur sportvelden:

Een school voor voortgezet onderwijs maakt aanspraak op een vergoeding van het college voor het gebruik van een sportveld. Op deze vergoeding bestaat uitsluitend aanspraak als het sportveld niet is gerealiseerd met gemeentelijke middelen. De huurvergoeding is een vergoeding in de investeringskosten. Naast de vergoeding voor de investeringskosten die voor rekening van de gemeente komt kan de verhuurder aan de school voor voortgezet onderwijs in rekening brengen een vergoeding voor de exploitatiekosten. De hoogte van de exploitatiekosten wordt vastgesteld door degene die het sportveld beschikbaar stelt en deze kosten komen volledig voor rekening van het bevoegd gezag.

De gemeentelijke vergoeding is gebaseerd op de periode van 8 weken en wordt alleen vermenigvuldigd met het aantal lessen dat de school voor voortgezet onderwijs van het sportveld gebruik maakt.

5. Vergoeding gymnastiekonderwijs

Voor het primair onderwijs ontvangen de gemeenten zowel de stichtingskosten als de kosten voor eerste inrichting én materiele instandhouding in het gemeentefonds. Wanneer het eigendom van een gymlokaal berust bij een schoolbestuur, dan ontvangt het bestuur daarvoor een vergoeding vanuit de gemeente. De hoogte van de vergoeding is gebaseerd op het aantal klokuren (zie artikel 117 van de WPO en artikel 115 van de WEC (1,5 klokuur voor PO, 2,25 uur voor SO)).

In artikel 29 van de modelverordening voorzieningen huisvesting onderwijs van de VNG en in de model beleidsregel voor bekostiging gymnastiekruimte voor basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs wordt dit verder uitgewerkt.

In het voortgezet onderwijs hebben veel scholen een eigen gymnastiekaccommodatie. De stichtings- en eerste inrichtingskosten zijn in het verleden al volledig door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen vergoed. De vergoeding voor de totale materiële instandhouding is opgenomen in de lumpsumvergoeding, die de scholen van het Rijk ontvangen. Indien een school voor voortgezet onderwijs geen eigen gymnastiekaccommodatie heeft of - gezien het aantal te verzorgen uren - meer ruimte nodig heeft, kan de school hiervoor een aanvraag indienen bij de gemeente. Naast nieuwbouw of uitbreiding van gymnastiek-accommodaties kan de gemeente de school voor voortgezet onderwijs de mogelijkheid bieden tot medegebruik of huur van een gymnastiekaccommodatie.

Voor voorbeelden hoe vergoeding toegepast en berekend wordt zie [dit artikel](#) en verder de ['beleidsregel bekostiging gymnastiekruimte](#) voor basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs.

6. Vervoer naar gymzaal

Uit de zorgplicht conform artikel 91 van de Wet op het Primair Onderwijs is niet automatisch af te leiden dat de gemeente moet zorgdragen voor vervoer naar een lesaccommodatie. Dit blijkt uit een uitspraak van de Raad van State. (2 augustus 2006).

Een gemeente kan uiteraard wel besluiten om dit soort vervoer te subsidiëren via de (model)verordening materiele financiële gelijkstelling onderwijs op basis van artikel 6 jo artikel 140/141 WPO.

7. Eigendom

Wie kunnen (juridisch) eigenaar zijn van gymzalen?

1. **De gemeente.**

Dit is normaal gesproken het geval bij het PO en (V)SO, waarbij deze zalen niet inpandig zijn bij scholen. Het betreft hier zalen die eigendom zijn van de gemeente die door meerdere scholen gebruikt worden, waarbij de gemeente moet zorgen voor de inroostering. Hier wordt uitgegaan van 40 uur gebruiksmogelijkheid per week. (NB: het feit dat veel scholen in het PO gebruik maken van een 'continurooster' betekent dat dit in de praktijk steeds lastiger wordt voor het gespreid kunnen inroosteren omdat de scholen eerder stoppen met de lessen.)

2. **Het bevoegd gezag van de school.**

Sommige scholen hebben een inpandige gymzaal, dan is de school in de regel ook (juridisch) eigenaar. Dit geldt voor vrijwel de meeste VO-scholen en in mindere mate al bij scholen voor PO en (V)SO.

3. **Een derde partij.**

Een zelfstandige sportvereniging/-stichting kan ook eigenaar zijn van een sportvoorziening die vervolgens gehuurd wordt. Voor het PO is de gemeente daarvoor aangewezen, wanneer er bijvoorbeeld te weinig eigen accommodaties zijn. Voor het VO geldt dat de gemeente de huur (in verband met de stichtingskosten) betaalt voor zover de gemeente niet heeft bijgedragen in de stichtingskosten. Voor de materiele instandhouding betaalt het VO zelf een bijdrage.

Wat behoort tot de verantwoordelijkheid van de (juridisch) eigenaar?

Voor alle gymzalen die zijn gebouwd door of met geld van de gemeente geldt, dat de gemeente de financiële middelen voor de bouw en de eerste inrichting beschikbaar moet stellen. Dit gebeurt vanuit de zorgplicht voor onderwijshuisvesting van de gemeente. De juridische eigenaar is tevens verantwoordelijk voor veilig en deugdelijk materiaal in de gymzaal en de vervanging daarvan.

8. Veiligheid en gezondheid

Alle werknemers moeten veilig en gezond kunnen werken. Om daarvoor te zorgen is de Arbeidsomstandighedenwet (Arbowet). Werkgevers en werknemers zijn samen verantwoordelijk voor het gezond en veilig werken en voor de invulling van deze wet in de eigen organisatie of branche. Veiligheid heeft te maken met zowel arbeidsomstandigheden als fysieke veiligheid. Beiden worden in de Arbowet aan de orde gesteld.

Een belangrijk kenmerk van de Arbowet is dat het een *kaderwet* is. Dat betekent dat er geen regels in staan over concrete risico's, maar algemene bepalingen over het arbobeleid in bedrijven/scholen. Deze zijn verder uitgewerkt in het Arbobesluit en de Arboregeling.

De wetgeving omtrent arbeidsomstandigheden is ingedeeld in drie niveaus: de Arbowet, het Arbobesluit en de Arboregeling.

1. **Arbowet** - De Arbowet vormt de basis van de Arbowetgeving. Hierin staan de algemene bepalingen die gelden voor alle plekken waar arbeid wordt verricht (dus ook voor verenigingen en stichtingen). De Arbowet is een kaderwet. Dat betekent dat er geen regels in staan over concrete risico's. Die zijn uitgewerkt in het Arbobesluit en de Arboregeling. Klik [hier](#) voor alle informatie over de Arbowet.
2. **Arbobesluit** - Het Arbobesluit is een uitwerking van de Arbowet. Hierin staan de regels waar zowel werkgever als werknemer zich aan moeten houden om arbeidsrisico's tegen te gaan. Er staan ook specifieke regels in voor een aantal sectoren en categorieën werknemers. Klik [hier](#) voor alle informatie over het Arbobesluit.
3. **Arboregeling** - De Arboregeling is weer een verdere uitwerking van het Arbobesluit. Het gaat hierbij om gedetailleerde voorschriften. Bijvoorbeeld de eisen waar arbeidsmiddelen aan moeten voldoen of hoe een arbodienst zijn wettelijke taken exact moet uitvoeren. Ook deze regels zijn verplicht voor werkgever en werknemer. Klik [hier](#) voor alle informatie over de Arboregeling.

Met betrekking tot het gebruik van gymzalen zijn in de Arbo catalogus veiligheidsnormen bepaald:

[Gymnastieklokaal- Algemene Eisen. VO](#)

[Gymnastieklokaal- Toestellen VO](#)

[Arbocatalogus-PO](#)

De Arbocatalogus kijkt vooral naar de werkomstandigheden van de docent. Bekend is dat vooral de akoestiek van gymvoorzieningen in de praktijk problemen (gehoorschade) geeft.

Extra informatie over het binnenklimaat in gymzalen, zie:

[Nieuwsartikel KVLO CO2-meter verplicht, maar hoe zit het met de gymzaal?](#)

[Nieuwsartikel KVLO Zorgen om de zaaltemperatuur? Wat mag je als leerkracht verwachten?](#)

[Factsheet Huisvesting \(Zaal\) temperatuur](#)

9. Overige relevante berichtgeving over locaties bewegingsonderwijs

- Beantwoording Minister oktober: [Nieuws | KVLO](#).
- [Persbericht KVLO](#): Tekort sportaccommodaties brengt bewegingsonderwijs PO in gedrang. [Open.overheid.nl](#): Antwoord op schriftelijke vragen over bovenstaand artikel.
- [Allesoversport.nl](#): Wettelijke richtlijnen voor bewegingsonderwijs van basisschool tot mbo.

De handreiking bewegingsonderwijs is opgesteld door Kenniscentrum Ruimte-OK.

Ondersteuning

Heb je vragen of ondersteuning nodig? Neem contact op met Kenniscentrum Ruimte-OK via 085 – 1304036 of mail naar info@ruimte-ok.nl.

Disclaimer

Bij de totstandkoming van dit kennisdocument is zoveel als mogelijk de meest actuele informatie. Het kan echter zijn dat deze handreiking toch nog onvolledig of op punten onjuist is. Ook kan er sprake zijn van tyfouten. Er kunnen dan ook geen rechten ontleend worden aan het gebruik van deze handreiking. Geef eventuele onjuistheden aan ons door via de bovenstaande contactinformatie.

Versie September 2023